

W. Kovács András

Két meghívólevél erdélyi tartománygyűlésre (1478, 1502)

Az erdélyi megyék nemessége, a székelyek és a szászok számára a 15. század második harmadától az alvajdák, majd a század utolsó harmadától kezdve a vajdák tartottak tartománygyűléseket vagy szűkebb körű tanácskozásokat. A székelyek és szászok küldötteinek névsora általában nem ismert. A nemesi küldöttek (vagy meghívottak?) nevét – az alább említendő egyetlen kivételtől eltekintve – úgyszintén nem ismerjük, sem a vármegyéenkénti megoszlásukat, sem a pontos számukat.¹

A küldöttek meghívása vármegyéenként történt, ezt bizonyítja a korszakból fennmaradt alig néhány meghívólevél. 1511. december 9-én Szapolyai János erdélyi vajda – minthogy királyi parancsra Erdélybe indult – felszólította Hunyad megye nemességét, hogy március 26-ra küldjék el hozzá követeiket Tordára (amely akkoriban is az erdélyi tartománygyűlések egyik helyszíne volt), mert tárgyalni szeretne velük.² Ehhez hasonlít a másik parancslevél is. 1514. június 9-én ugyancsak Szapolyai megparancsolta Belső-Szolnok megye ispánjának vagy alispánjának és a szolgabíráknak, hogy fegyveresen és fejkenként jelenjenek meg a színe előtt Enyeden (noha korábban Medgyesre hívta őket gyűlésbe, amit viszont a keresztesek előrenyomulása miatt elhalasztott).³

A fent említett és az alább közölt okleveleket számba véve, ismereteim szerint összesen négyre tehető azon Mohács előtti oklevelek száma, amellyel a vajda valamelyik erdélyi megye nemességét hívta meg a tartománygyűlésbe. Mindkét alábbi közöletlen oklevélről már hírt adott a történelmi kutatás. Az elsőre, a Vingárdi Geréb Péter erdélyi vajda által 1478-ban kibocsátott oklevélre, amely a Bethlen-család bethleni levéltárában maradt fenn, hivatkozott az Ecsedi

W. Kovács András (1975), PhD, tudományos munkatárs, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár, wkovacsandras@eme.ro

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült (BO/00522/20/2). Köszönöm Hegyi Géának a tanulmányhoz fűzött megjegyzéseit. – A középkori családnevek írásakor a kiejtés szerinti írásmódot használom és nem a történelmi családneveknek csak az újkorban kialakult hagyományörző írásmódját (pl. Bánffy helyett Bánfi, Wass helyett Vas, Sombory helyett Zsombori stb.).

¹ 1515-ből azon előkelő nemesek neve ismert, akik – társaik nevében is – a szászokat és székelyeket meghívták a tartománygyűlésre: Erdélyi Márton, Bethlen Miklós, Horvát János, Apafi Ferenc, Sükösd Gáspár. Talán ők maguk voltak azok, akik a gyűlésre elmentek, de erről biztosat nem tudunk, és a vármegye megjelölése itt elmaradt, lásd *Székely oklevéltár*. I–VIII. Szerk. Szabó Károly–Szádeczky Lajos–Barabás Samu. Kvár–Bp., 1872–1934. (a továbbiakban SzOkl) III. 187–188. = A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL-OL), Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban DF) 245749. Személyükre lásd Mályusz Elemér: *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban*. Bp. 1988 (Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 2.). 51.

² *A Szapolyai család oklevéltára. Documenta Szapolyaiana. I. Levelek és oklevelek. Epistulae et litterae (1458–1526)*. Közreadja Neumann Tibor. Bp. 2012. (Monumenta Hungariae Historica. I. Diplomataria. Magyar Történelmi Emlékek. I. Okmánytárak). I. 318 = DF 246277.

³ Uo. 346–347 (DF 247578).

Bátori Istvánról írt modern monográfia és tartalmát is röviden ismertette.⁴ Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf erdélyi vajda 1502. évi oklevele, mivel azt Torda megye nemességének címezte, egy Torda megyei birtokos család, a Hosdátiai levelei közé került, majd a család örökségével együtt Kolozsvár város levéltárába, ahol ma is őrzik, és ahol a legkevésbé várnánk a felbukkanását. Bár a szakirodalom hírt adott róla,⁵ a középkorászok figyelmét e fontos oklevél elkerülte.

Az 1478. évi meghívó szerint a vajda a Doboka megyei tehetősebb, „nemesebb férfiakat” hívta a tanácskozásra. Az oklevél elmondja, hogy az ország nemessége – azaz a többi megye is – képviselve lesz. (A hátlapon levő, azonos kézzel írt megyenév okán is valószínűsíthető, hogy a többi vármegyébe is hasonló tartalmú parancs ment ki.) Nem tudjuk, hogy 1478-ban ki volt a megyés ispán Dobokában, talán nem is kell őt ezen oklevél címzettjei között keresnünk. Hihetőleg az ispánok „hivatalból” jelen voltak az efféle tanácskozásokon. Az 1467. évi kápolnai (Küküllő m.) gyűlésen például bizonyosan jelen volt Rápolti György Kolozs megyei ispán, aki a gyűlésen nevezte ki alispánját, Szucsáki Mátyást.⁶ Annyi még bizonyos, hogy az erdélyi nemesség vármegyénként képviselte magát nemcsak ezeken a szűkebb összejöveteleken, hanem a tágabb körű tartománygyűléseken is. Az 1478. évi irat különlegességét az adja, hogy a kutatás jelenlegi állása szerint ez az egyetlen olyan fennmaradt, Mohács előtti oklevél, amely az erdélyi tartománygyűlés meghívottait név szerint is felsorolja. Uradalmak felett rendelkező, bárói, illetve kisbirtokos család tagjait egyaránt megtaláljuk közöttük, közös viszont bennük az, hogy az oklevél kiállításakor – jelenlegi ismereteink szerint – semmilyen tisztséget nem viseltek, de módjukban állt kijárni a vajdánál (vagy a Bánfiak esetében a királynál) különféle kiváltságokat (felmentés valamely hadjáratban vagy éppenséggel a tartománygyűlésben való részvétel alól). Felmenőik között vajdai familiárist (ispánt, várnagyot) vagy országos jelentőségű méltóságviselőt (székely ispánt) találunk. A megyebeli birtokos társadalom hangadói lehettek, és nem kizárt, hogy a megyei nemesség maga döntötte el a rendszeresen ülésező megyei ítélőszéken, hogy a vajda kiket hívjon meg a gyűléseken való részvételre.

Noha az 1502. évi, a megye nemességének szóló meghívólevél is fejenkénti megjelenésről szól, ezt nyilvánvalóan nem kell szó szerint érteni,⁷ ha az összes birtokos valóban megjelent volna, a gyűlés működésképtelen lett volna. Mindkét meghívó büntetés kiszabását helyezte kilátásba a távolmaradók számára. 1470-ben⁸ és 1478-ban⁹ ennek mértéke 50 márka volt, 1502-ben

⁴ Horváth Richárd–Neumann Tibor: *Ecsedi Bátori István. Egy katonabáró életpályája 1458–1493*. Bp. 2012. (Monumenta Hungariae Historica. Dissertationes. Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések). 46, 211. jegyz. – Az oklevél szövegét lásd az 1. sz. függelékben.

⁵ Kovács Kiss Gyöngy: Végrendeletek Kolozsvár város levéltárában. In: *Emlékkönyv Csetri Elek születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Szerk. Pál Judit és Sipos Gábor. EME, Kvár 2004. 266. – Az oklevél szövegét lásd a 2. sz. függelékben.

⁶ Az oklevél közlése: C. Tóth Norbert–Horváth Richárd–Neumann Tibor–Pálosfalvi Tamás–W. Kovács András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. *Megyék*. Bp. 2017. (Monumenta Hungariae Historica. Elenchi. Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak. – A továbbiakban *Arch. 1458–1526*. II.). 469. = MNL-OL, Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban DL) 27031. (1467. jún. 4.).

⁷ Tringli István: Pest megye a késő középkorban. In: *Pest megye monográfiája. V/2. A honfoglalástól 1686-ig*. Torma István közreműködésével szerk. Zsoldos Attila. Bp. 2001. 157.

⁸ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Von Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Michael Auner, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbacher, Konrad G. Gündisch. I–VII. (1191–1486). Hermannstadt, Bukarest 1892–1991 (a továbbiakban Ub). VI. 464–465.

⁹ DL 62910 (1. sz. függelék).

16 márka.¹⁰ Ez tehát egy terhes és költségekkel is járó¹¹ kötelezettségnek számított. 1465-ben Mátyás király egyenesen felmentette Losonci Bánfi István fiát, Jánost a sűrűn megtartott erdélyi tartománygyűléseken való részvétel kötelezettsége alól,¹² bár esetében nyilvánvalóan nem az anyagiak előteremtése jelentette az akadályt. (1478-ban a vajda nem is őt, hanem testvérét hívta a gyűlésbe.)

Doboka megyét 1478-ban az alábbi öt birtokos képviselte a vajda előtt a kolozsvári tanácskozáson:

Drági Zsigmond (eml. 1461–1492 között). Drági „Nagy” Jakab kolozsi (1417–1419) ispán, létai (1419), hátszegi (1422 e.) várnagy, dobokai (1429–1431) és (belső-szolnoki) ispán (1431) fia, Zsigmond, Márton apja; felesége: Magdolna.¹³ 1467-ben részt vett az erdélyi felkelésben, amiért birtokait Mátyás király elkobozta.¹⁴

Keresztúri György. Azonos azzal a Keresztúri Györggyel, akit 1487-ben Telegdi István alvajda – az erdélyi vajda nótáriusa, Szilvási Kristóf magister kérésére – felmentett a török ellen induló hadjáratban való részvételtől, és erről parancslevelet írt az érintett Doboka megye hatóságának.¹⁵ A helyi politikában járatos és a vajdai tanácskozáson részt vevő birtokosról tételezhető ugyanis fel, hogy efféle mentesítést ki tudott magának eszközölni. Családja Doboka megyében két Keresztúron (a mai Récskeresztúron és Sajó- vagy Bethlenkeresztúron) is birtokos volt.¹⁶

Losonci Bánfi György (eml. 1448–1489 között). Nagybirtokos, bárói család tagja, István székely ispán (1440–1441) fia. Első felesége, Serkei Lorántfi Katalin, szintén bárói család tagja,

¹⁰ DF 281252 (2. sz. függelék).

¹¹ Ugyanez volt a helyzet az országgyűlések esetében is, lásd Pálosfalvi Tamás: A középkori magyar országgyűlések. In: Fazekas István–Gebei Sándor–Pálosfalvi Tamás: *Rendi országgyűlések a magyar királyságban a 18. század elejéig*. Bp. 2020 (A magyar országgyűlések története). 138. A szebeni tartománygyűlésen jelen levő székelyek költségeit említi II. Ulászló király király 1494-ben: SzOkI I. 281. = DF 253529.

¹² *Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonci Bánffy család történetéhez*. Szerk. Varjú Elemér–Iványi Béla. I–II. (A Tomaj nemzetségbeli losonci Bánffy család története). Bp. 1908–1928 (a továbbiakban BánfOkI). II. 72.

¹³ Engel Pál: *Magyar középkori adattár. Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Középkori magyar genealógia*. [Bp.] 2001 [CD-ROM] (a továbbiakban Engel: Gen.), Brassói-rokonság 2. tábla: Drági.

¹⁴ 1468-ban a Doboka megyei Újrákost és Szentpétert (a mai Füzesszentpéter) kobozta el Drági Istvántól és Zsigmondtól, és azokat Tornyosi Huszár Péternek, a későbbi székely alispánnak adományozta, lásd Nógrády Árpád: *A lázadás ára*. EM LXVII(2005). 3–4. sz. 136. A birtokokat később visszaszerezték, mert 1487-ben Drági István fia: Márk a birtokait, közöttük az előbb említettek is elcserélte: *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. Kivonatokban közzéteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. I–II. (1289–1556). Bp. 1990 (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17. – A továbbiakban KmJkv). II. 2635. sz.

¹⁵ Tagányi Károly–Kádár József–Réthy László–Pokoly József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. I–VII. Deesen 1901–1905. (A továbbiakban Kádár–Tagányi: *Szolnok-Doboka*) III. 13; Horváth–Neumann: *i. m.* 78 (mindkét helyen az idézett oklevél: DL 62927). Téves az adat, miszerint 1479-ben a törökök ellen harcolt volna (Kádár–Tagányi: *Szolnok-Doboka* VI. 13), mert a hivatkozott oklevélben (DL 62912 = Ub VII. 220) ez a megjegyzés a bálványosi várnagyokra vonatkozik.

¹⁶ Az ugyancsak Doboka megyei Ördögkeresztúr a Solyomkői Ördög család birtoka volt. Keresztúri György (sajó) keresztúri birtoklására a Bethlen-család levéltárában több oklevél is fennmaradt: 1464: DL 65880 és 62882; 1475: DL 62905; 1478: DL 62908. Itteni birtoklására vonatkozik még: 1480: DL 27540; 1482: DL 74217; DL 28870; 1489: DL 27553. 1480-ban és 1482-ben (DL 27540 és 74217) a (Sajó)keresztúron birtokos Györgyöt bizonyos Keresztúri Jánossal és Simonnal együtt említik. Egy 1493. évi adat szerint közülük Keresztúri György és Simon édestestvérek, és a Kraszna megyei Récsén is birtokosok (KmJkv II. 2862. sz., vö. 1495: uo. 2975. sz.). 1523-ban Sajókeresztúri Keresztúri György Récskeresztúron (Doboka m.) is birtokos volt (uo. 3943. sz.). A Récsi és a vele rokon Sajókeresztúri Keresztúri családokra lásd Hegyi Géza: *A Szilágyság birtokviszonyai a középkorban*. In: *A Szilágyság és a Wesselényi család (14–17. század)*. EME, Kvár 2012 (Erdélyi Tudományos Füzetek 277.). 92.

második feleségének csak a keresztnéve (Krisztina) ismert.¹⁷ Egyszer *magnificus*,¹⁸ gyakrabban azonban csak *egregius*¹⁹ rangjelző címmel említik. Sem ő, sem fiai tisztségéről nem tudunk. 1471-ben ő és testvérei olyan egyezséget kötöttek, miszerint a hadjáratokban való részvétel vagy a budai kúriai pereskedés költségeit közösen viselik.²⁰

Solymosi Ördög Antal (eml. 1431–1478 között). Minden bizonnyal a Sólyomkői Ördög család tagja.²¹

Zalai László (eml. 1451–1489 között). István fia.²² Névadó birtoka eltűnt település Esküllő közelében.²³ 1489-ben Doboka megye választott esküdtje.²⁴

Közülük a vagyoni helyzetet tekintve messze kiemelkedik Losonci Bánfi György, bár a család birtokai közül Doboka megyébe csak a bonchidai uradalom esett, míg Zalai László és Keresztúri György csak néhány szomszédos faluban rendelkezhetek jószágrészekkel. Nyilvánvalóan nem lehetett a cél valamennyi megyebeli birtokos meghívása, ugyanakkor az ismeretlen familiárisi kapcsolatok miatt nem zárható ki, hogy Zalai vagy Keresztúri megbízók képviselőként jelentek meg.²⁵ A fenti szűk létszám alapján feltételezzük, hogy a többi erdélyi megyét is egy-egy maroknyi küldött képviselte. A szász városokba/székekbe küldött vajdai meghívólevelek is néhány követ küldését várták el. Ilyen meghívók maradtak fenn Szeben város/Hétszék, Brassó, Beszterce és Segesvár magisztrátusának címezve. Hasonló meghívók mehettek ki a székely székek felé is, ezek közül azonban egy sem maradt fenn.²⁶

Aligha tévedünk, ha a félszázat nem sokkal meghaladó meghívottal számolunk, akik „hivatalból” vettek részt az alvajdák vagy a vajdák által tartott tanácskozásokon.

¹⁷ Engel: *Gen.*, Tomaj nem 4. tábla: Losonci Bánfi.

¹⁸ BánfOkI II. 108.

¹⁹ BánfOkI II. 161, 241, 252. Befolyására jellemző, hogy 1469-ben arra kérte Beszterce város tanácsát, hogy „barátságukra való tekintettel” familiárisát mégse ítéljék el (BánfOkI II. 127).

²⁰ BánfOkI II. 142–143.

²¹ Engel: *Gen.*, Zsombor nem 1. tábla: Ördög (solyomkői, esküllői).

²² Családjára és birtokaira lásd [W.] Kovács András: *A megye működése a középkori Erdélyben (14. század eleje–1540)*. Doktori (PhD) értekezés. Debreceni Egyetem, 2021 (gépelt kézirat; <http://hdl.handle.net/2437/322319>; utolsó megtekintés: 2023. 02. 01.). 344–345.

²³ Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. I–III, V. Bp. 1890–1913. V. 635–636; Kádár–Tagányi: *Szolnok-Doboka* II. 498.

²⁴ Arch. 1458–1526. II. 399.

²⁵ Jelentősebb birtokosok a megyében: Dobokai, Apafi, Bethlen, Harinai Farkas, Cegei Vas, Zsombori családok vagy Szobi Mihály (utóbbi a saji és a tekei uradalom birtokosa 1464-től; Hegyi Géza: *Az erdélyi Mezőség birtokviszonyai a középkorban*. In: *Középkori művészet a Szamos mentén*. II. *Templomok a Mezőségtől Beszterce-Naszódig*. Szerk. Kollár Tibor. A szerkesztő munkatársai: Bardoly István, Kovács Gergely. Fényképezte Mudrák Attila. Kvár–Bp. 2021. 344). A megye birtokosaira lásd Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. *Hungary in the Late Middle Ages. Digital Vector Map and Attaching Database about the Settlements and Landowners of Medieval Hungary*. Bp. 2020.

²⁶ W. Kovács András: A 15. századi erdélyi tartománygyűlésekről. I. (1416–1479). In: *Certamen. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. Szakosztályában*. X. Szerk. Egyed Emese, Pakó László, Weisz Attila. Kvár 2023. 253–299.

Függelék

1. 1478. december 15., Gyalu

Vingárdi Geréb Péter erdélyi vajda és székely ispán felszólítja Losonci Bánfi György, Drági Zsigmond, Solymosi Ördög Antal, Zalai László, Keresztúri György Doboka megyei nemeseket, hogy 50 márka büntetés terhe alatt december 28-án személyesen jelenjenek meg a Kolozsvárott tartandó tanácskozáson.

Petrus Gereb de Vyngarth vayvoda Transsilvanus et comes Siculorum nobilibus Georgio Banfy de Lossoncz, Sigismundo de Dragh, Anthonio de (!) Evrdegh de Solmos, Ladislao de Zala et Georgio de Keresthwr, comitatibus (!) de Dobocho nobis honorandis, salutem cum honore! Noveritis, quod quamquam super certis notabilibus rebus ex animo et voluntate regio (!) tractatum generalem universitati nobilium harum partium Transsilwanarum in loco alias solito convocationem facere et celebrare debuerimus, tamen, quia ex mandato regio rursus ad suam serenitatem inaccessuri (!) in prandinio nos iter summpme oportebit, tempus dicte congregationis generalem (!) celebrari non patet idoneum. Sano igitur superinde consilio prehabito decrevimus ex omnibus comitatibus harum partium certos nobilioresque viros invocare et cum eisdem super rebus premissis conferre et tractare. Inter quos vosque de comitatu Doboca personaliter interesse volentes mandamus igitur regia in persona, ut sub pena quinquaginta markarum firmiter committimus per presentes, quatenus quarto die festi Nativitatis domini²⁷ nunc venturo in civitate Kolosswar comparere nobiscum et cum aliis nobilibus regni constitui debeatis rebus super premissis tractaturi et, uti sanius videbitur, conclusuri. Ex castro Gyalw, feria tertia proxima post festum beate Lucie virginis, anno Domini M° CCCC° LXXVIII. – *Hátlapján 16. századi kéz írásával: Doboka.*

Eredeti, papíron, a szöveg alatt zöld viaszba nyomott pecsét nyomával, Bethlen család bethleni levéltára, DL 62910.

2. 1502. október 22., Szászsebes

Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf erdélyi vajda és székely ispán megparancsolja a Torda megyei nemeseknek, hogy 16 márka büntetés terhe alatt november 6-án személyesen jelenjenek meg Enyeden, ahol királyi parancsra tartománygyűlést fog tartani, és ahol a többi erdélyi megye küldöttei is jelen lesznek.

Comes Petrus comes de Sancto Georgio et de Bozyn iudex curie Regie Maiestatis vayvodaque Transsilvanus et comes Siculorum etc. egregiis ac nobilibus viris ac alterius cuiusvis status et conditionis possessionatis hominibus universis comitatus Thordensis, salutem et favorem! Quia nos regio litteratorio ex mandato universitati dominorum regni nobilium partium istarum Transsilvanarum unam generalem dietam seu congregationem in oppido Enyediensi die dominico proximo post festum Sanctorum omnium²⁸ proxime affuturum celebrari induximus. Quocirca

²⁷ Dec. 28.

²⁸ Nov. 6.

requirimus vos et nichilominus vobis et vestrum cuilibet regia in persona sub oneribus sedecim marcarum firmiter committimus et mandamus, quatenus agnitis presentibus per singula capita vestra instar ceterorum comitatuuum dieta sew conventione in prefata comparere debeatis mentem et voluntatem regie maiestatis intellecturos, secus pena sub premissa non facturi, presentibus perlectis exhibenti restituti. Datum in civitate Sazebes sabbato proximo post festum Sanctorum undecim milium virginum et martirum, anno Domini millesimo quingentesimo secundo. – *Hátlapján azonos kéz írásával: Thordensis.*

Eredeti, papíron, a szöveg alatt papírfelzetes pecséttel, Kolozsvár város levéltára (DF 281252).

Two Unpublished Letters of Summons to the Transylvanian Provincial Assemblies (1478, 1502)

Keywords: Transylvania, voivodal congregation, diet, noble society, Middle Ages

Before the conventional end of the Hungarian Middle Ages (1526), we know of only four letters of summons to provincial assemblies, issued by the voivodes and addressed to the county nobility. The present study publishes the two letters that have remained unpublished. One of them, the document of 1478, is the only one known so far which is not only addressed in general to the nobility of a county, but nominally lists the five “most prominent” (*nobiliores*) nobles of the county of Dăbâca/Doboka, who were expected to attend the consultation with the voivode. Among them we find a landowner of large estates, a member of the Bánffy family, but also small landowners (who may have represented other families in whose service they might have been). The smaller landowners nominalized in the letter of summons did not hold any offices in the county organization, but presumably they might have represented more influential families they were serving as *familiares*. Some data suggest the presence of county counts at such voivodal assemblies, who may not even have been invited, but were present ‘*ex officio*’. Including the latter, the number of nobles gathered from the seven Transylvanian counties seems to have remained below fifty. The procedure for the selection of the delegates is not known, but it is not excluded that they were appointed in advance by the community of nobles of each county.